

Avas

Koordináták: é. sz. 48° 06′, k. h. 20° 47′ térkép ▼ ★ **Checked**

Az **Avas** vulkáni eredetű, 234 méter magas domb Miskolc közepén, egyben az **Avas városrész** neve is. A városrész magába foglal egy lakótelepet is, amely tíz és félezer lakásával az ország egyik legnagyobb lakótelepe.

A domb északon meredekebb, a többi irányból lankásabb lejtők határolják. A legnevezetesebb részek az északi, északkeleti oldalak, itt találhatóak a műemlékek és a látványosságok zöme. A domb tetején áll a tévétorony, közismert nevén az Avasi kilátó, ami a város egyik jelképe. A másik fontos, szintén jelképnek számító építmény az avasi gótikus református templom, a belváros legrégebbi épülete. A domb északi részén, a belvárosi Erzsébet tér közelében áll. Mellette, a 16. században épült harangtorony, a minden negyedórán játszott harangjátékáról is ismert. Az Avas körzetéhez tartozik az egykori Mindszent község területén épített mindszenti templom is, a mellette még ma is álló mindszenti ispotály és az úgynevezett Csupros Mária-szobor. Az Avas temetői is régóta használatban vannak, az avasi református temető műemlék, de a zsidótemető és a két mindszenti temető is számos értéket mutat fel.

A domb neve régi magyar szó, aminek a finnugor jelentését is megtalálták. Az Avas a középkori Miskolcnak tölgyel és bükkal benőtt makkoltató területe volt, és ma a „makkot termő, makkoltatásra szolgáló erdő”, „tilalmas erdő” jelentés az elfogadott. Miskolc megművelt hegyének megnevezéséről a középkori forrásokban sokáig a Szent György-hegy nevet találták, maga az Avas megnevezés csak a kora újkori forrásokban jelent meg, de a források arra is utalnak, hogy e nevet is használták már a legrégebbi időktől. Benkő Sámuel: Miskolc történeti-orvosi helyrajza 1782 című könyvében Havas elnevezéssel hivatkozik rá. Az Avas történelmileg kialakult számos helyneve közül több még ma is használatban van, másokat az 1990-es évektől utcanevek idéznek fel.

Az Avasra már az őskori ember is betelepült, amiről számos – felfedezésük idején, a 19. században – szenzációszámba menő, a Herman Ottó Múzeumban

Avas

Az avasi kilátó

Magasság	234 m
Hely	<u>Miskolc</u> <u>Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye</u> <u>Magyarország</u>
Hegység	<u>Bükk-vidék</u> , <u>Északi-középhegység</u>
Relatív magasság	114 m

Elhelyezkedése

örzött kőkori lelet, szakócák és más kőeszközök tanúskodnak. Az ez irányú kutatásokat Herman Ottó indította el. A kora középkortól az Avas déli-délkeleti részén szőlőtermelés folyt, ahol kiváló minőségű borfajtákat állítottak elő. A bortermelés helyszínéeként az Avas oldalában nagyszámú, homokkőbe vájt borospincét, illetve borházat alakítottak ki. A pinceház státusszimbólum volt Miskolcon; a szépen díszített házacsák a szűk, kanyargós utcákon ódon hangulatot árasztanak. A pincék és borházak nemcsak a víg poharazások, a jóízű beszélgetések színhelye volt, de helyet adott néhány fontos irodalmi asztaltársaság működésének is.

Az Avas déli-délkeleti lejtőin 1973 és 1985 között hatalmas, Eger mértékű lakótelep épült. A gyors ütemű építkezéssel a fojtogató lakáshiányt sikerült megoldani, de számos, később jelentkező társadalmi probléma forrása is lett. A terület erősen lecsökkent zöldterületét az avasi arborétum, illetve egyéb, többé kevésbé összefüggően megmaradt fás részek nem igazán tudták pótolni.

A miskolci Avas

Az Avas 234 méter magas domb Miskolc közepén, amely relatíve 114 méterre emelkedik a város felé. Az Avas minden oldalról elhatárolódik környezetétől. Északon meredekebb, a többi irányból lankásabb lejtők határolják. A tetőről szép kilátás nyílik a Bükk-vidék csúcsrégiója, a Sajó-völgy, a Cserehát és Tokaj, valamint az Alföld irányába. Az Avas Miskolc központi helye, az északi lejtője és az Avas-tető már az első ábrázolásokon is a város látképének szimbóluma volt.^[2] A dombnak ezt az adottságát már korán kihasználták, a tető városból is jól látható pontján épült például a Szent György-kápolna, majd az 1900-as évek elejétől, egymást követően, három kilátó is. A mostani kilátó, a miskolci tévétorony, a város egyik jelképévé vált.^[3]

Az Avas legnagyobb nevezetességei már a régi idők óta a szőlők és a borospincék voltak. Elsősorban az északi-északkeleti oldalban vájtak a homokkőbe pincéket, sokuk előtt pedig borházakat építettek. A szőlő- és pincetulajdonosok egy része miskolci volt, pincét tulajdonolni az Avason státusszimbólumnak számított, de sok környékbeli is rendelkezett „kőlik”-kal itt. Így alakultak ki a pincék között kanyargó hangulatos utcák

Pozíció Miskolc térképén

 [é. sz. 48° 06', k. h. 20° 47'](https://geohack.toolforge.org/geohack.php?language=hu&pagename=Avas¶ms=48_6_N_20_47_E_type:mountain) (https://geohack.toolforge.org/geohack.php?language=hu&pagename=Avas¶ms=48_6_N_20_47_E_type:mountain)

Wikimedia | © OpenStreetMap

A [Wikimédia Commons](#) tartalmaz [Avas](#) témájú médiaállományokat.

Avas városrész

Avas városrész címere

Közigazgatás

Település	<u>Miskolc</u>
Alapítás ideje	1973
Irányítószám	3525

elnevezései is: Csáti sor (Mezőcsát), Csabai sor (Hejőcsaba), Győri sor (Diósgyőr), Arnóti sor (Arnót), Zsolcai sor (Alsó- és Felsőzsolca).^[4]

Az Avas Miskolcon központi, sőt viszonyítási szerepet is játszott, ezt az is alátámasztja, hogy Miskolc elhelyezkedését többen úgy határozták meg (például Benkő Sámuel), hogy a város két domb közötti völgyben terül el. Fényes Elek is arról írt 1851-ben, hogy *„maga a város a Tetemvár és az Avashegy közt fekszik”*, de Miskolcot manapság is gyakran emlegetik Avas aljaként (Avasaljaként), városnak az Avas alján.^[5]

Miskolc városa a 20. század elejétől igyekezett az Avast az idegenforgalom szolgálatába állítani, amitől komoly bevételre számítottak. A tervekben szereplő nyári programok az avasi pincékre, borozókra, vendéglőkre alapoztak volna, turisztaszállót építettek a túrázók számára, de az Avas-koncepció keretében egyéb „látványberuházásokra” is születtek elképzelések. Ilyen volt például egy, a legfelső platón kialakítandó szabadtéri színpad, a templom alatti részen, az Erzsébet tér felé néző részt bástyaszerűen, a Halászbástyára hasonló módon alakították volna ki (Gárdos Aladár szobrászművész előterveket is készített hozzá), és itt tervezték elhelyezni a miskolci hősök emlékművét is. Felmerült egy kilátó felépítésének a gondolata az 1907-ben lebontott helyett, s ez 1934-ben el is készült, amolyan Deszkatemplom stílusban, Szeghalmy Bálint tervei alapján. Született elképzelés az sikló építésére is, ami a várost és az Avas-tetőt kötötte volna össze. Ez utóbbi gondolat az 1960-as években is felmerült, mi több, ekkor már műszaki tervek is készültek. Az elképzelésekből – a kilátón kívül – nem lett semmi, a tervek csupán kultúrtörténeti érdekességek maradtak.^[6] Az Avas vigalmi negyedének rehabilitációja a 2000-es években is komolyan felmerült, ami része volt Miskolc 2010-es, az Európa kulturális fővárosa pályázatának is.^[7] Az avasi sikló építésére vonatkozó elképzelések a 2010-es évek elején ismét újjáéledtek, megvalósítási tanulmány is készült a tárgyban.^[8]

Az Avas beépült Miskolc történelmébe, gazdaságába. Mást jelent a helyieknek, mást az idelátogatóknak. Jelenti az őskori emberek szerszámkészítő műhelyét, jelenti a középkortól a szőlőtermesztés és a borkészítés hagyományait, a pincékhez kötődő társadalmi, irodalmi életet, majd a 20. század harmadik harmadától jelenti az avasi lakótelep betontömegét, a lakáshelyzet akkori enyhülését, megoldását, és jelenti bizony a máig ható problémákat is.^[9]

Az Avas név jelentése

Néesség

Teljes népesség 41 029 fő

(2015. jan 1.)^[1] +/- (ht

[tps://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Sablo n:N%C3%A9pess%C3%A9g/Avas&action=edit](https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Sablo%20n%C3%A9pess%C3%A9g/Avas&action=edit))

Földrajzi adatok

Tszf. magasság 220 m

Távolság a központtól 1–5 km

Elhelyezkedése

Pozíció Miskolc térképén

 é. sz. 48° 04′ 55″, k. h. 20° 46′ 35″
(https://geohack.toolforge.org/geohack.php?language=hu&pagename=Avas¶ms=48_4_55_N_20_46_35_E_region:HU_type:city)

A Wikimédia Commons tartalmaz Avas városrész témájú médiaállományokat.

Miskolc hegyét, pontosabban annak művelt részét a középkori forrásokban Szent György-hegynek nevezték, az Avas megnevezés csak a kora újkori forrásokban jelent meg, akkor viszont rögtön igen gazdag névanyagban. Ez arra utal, hogy az Avas név már a legrégebbi időktől ismert és használatos volt.^[10]

Az avasi templomhoz vezető lépcső az Erzsébet tér felől

Magyar területeken több Avast tartalmazó földrajzi név található. A *Földrajzi nevek etimológiai szótára* két Avas hegyről és négy Avassal kezdődő településnévről számol be (de ezeken kívül még számos avas jelzővel ellátott helynév is létezik, szerte a magyarok lakta vidékeken). Az Avas földrajzi név már a 13. században feltűnt okiratokban, de először Miskolctól távoli helyeken (például *Owas*, *Owos*, *Auas*). A név eredetéről több, egymástól jelentősen különböző elképzelés és feltételezés látott napvilágot. Baróti Szabó Dávid az avas szót „ó, régi, háj, szalonna, vaj” jelentésben ismertette 1792-ben. Az 1862-es *A magyar nyelv szótára* is az „ó gyök származékaként” írt róla. Herman Ottó ezzel kapcsolatban a ló tavalyi avas szőréről tett említést. Ballagi Mór „tilos, amitől óvakodni kell” megjegyzésével új értelmezés bukkant fel.^[11]

Más források (például a *Pallas nagylexikon*) első helyen említi a „tilalmas erdő” jelentést, a *Révai lexikon* ugyanezt a második helyen hozza. Pais Dezső a kutatásai alapján az avas szót az *ov*, *óv* igéből eredeztette, olyan „s” képzős névszói származékként, mint ahogy például a tilt, tilalom *til* alapszavából a tilos keletkezett. Ezt a származást találta helyesnek Marjalaki Kiss Lajos is: „A nevét is innen kapta: Avas, azaz tilalmas erdő, melyet nem volt szabad sem irtani, sem legeltetni. Így lett a tilalmazott bokros erdőrészből avas-erdő, s idővel az egész hegy neve röviden Avas.” E megközelítést találta helyesnek Szabadfalvi József és Balassa Iván, de ezt szerepeltette első helyen a *Magyar nyelv történeti etimológiai szótára* is. A 13. századtól a legtöbb adat e jelentésre van, a „rég, elszáradt, múltévi” jelentés ettől később jelent meg. A feltételezést a finnugor *ó*, *avik* szóra is visszavezették, amit nagy fákból álló erdőre alkalmaztak. Az avas jelentés sok helyen vált földrajzi névvé a magyar nyelvterületeken, így Miskolcon is. A középkori Miskolcnak az Avas valószínűleg makkoltató, sertéshizlaló helye volt, ahol a bükk és a tölgy bőségesen ellátta a sertéseket makkterméssel, de feltehetően nem szabad terület volt. A vizsgálatok nyomán tehát a „makkot termő, makkoltatásra szolgáló erdő”, illetve az ezzel összefüggésben lévő „tilalmas erdő” jelentés a legelfogadottabb.^[12]

Története

Földtani kialakulása, szerkezete

Az Avas (tágabb értelemben Miskolc) földtani felépítéséről többek közt a Miskolci Egyetem által összeállított, és 1979-ben kiadott *Miskolc város építésföldrajzi atlasza* című mű ad tudományos szintű áttekintést. Az Avas Magyarország földtani felépítésében a közép-magyarországi főegységben a bükki egységhez tartozik, geológiai környezete a klasszikus értelemben vett Bükk, az Upponyi és Szendrői-hegység. Ez a szerkezeti egység egy nyírás zóna az Alcapa és Tisia között, eredetét tekintve a Gondwana Afrika-lemezének része. Felépítésében, történetében és kőzeteiben a Dinaridák rokona.

Az Avas ábrázolása 1853-ból

Több, különböző földtani és domborzati jellegzetességgel rendelkező egység fogja közre: északról a Sajó-medence síkja, nyugatról a Borsodi medence, dél felől a hegylábi dombvidék, dél-délkelet felől pedig a Bükk hegység feldarabolódott karsztja, illetve a Keleti dombság. A terület geológiai felépítésében három nagy szakasz különböztethető meg:^[13]

- a paleozoós-meozoós tengeri üledékes kőzetek kialakulása,
- törmelékes üledékes és piroklasztikus (vulkáni eredetű) rétegösszletek létrejötte az oligocén és miocén korban,
- törmelékes üledékes kőzetekből kialakuló rétegösszletek (pliocén és kvarter).

A karbon elején az idősebb kőzetrétegek pikkelyeződve és takaróredőket, áttolódásokat képezve gyűrődtek fel.^[14] A késő kréta folyamán az ausztriai orogén fázis újabb pikkelyeződést hozott létre, ezzel bonyolult, rátolódásos rétegsorok jöttek létre. Ugyanezek a mozgások nagy kőzettömegeket metamorfizáltak. A fiatalabb mozgások tömbösödést okoztak, a régi rögök nagy méretű törések mentén elváltak egymástól és új helyzetben forrtak össze.^[15]

Az Avas területének mélyfekűjét a középső triász kor felső ladin korszakában, mintegy 230 millió évvel ezelőtt képződő, 1300–1500 méter vastag mészkősorozat alkotja, amelyre diszkordanciával a miocénban üledékes és vulkáni képződményei rakódtak, és ezek még a felszínen is előfordulnak. Ezek közül a legidősebbek az ottangiban megjelenő alsó-riolittufa sorozatok,^[16] majd a középső miocén ottangi-kárpáti emeletében képződő barnakőszén rétegek.

Az Avas fő tömegét az e réteg fölött elhelyezkedő, a bádani-szarmata korú színorogén vulkanizmusban keletkezett riolit és andezit piroklasztikumok, riolit- és andezittufás üledékek, valamint egyéb üledékes kőzetek alkotják. E fölött andezit piroklasztikumok, illetve ilyen anyagú üledékes kőzetek vannak. Ez az andezites rétegösszlet sekély tengeri medencékben rakódott le, de édesvízi mészkőrétegek (travertino) is kapcsolódnak hozzá. A pannoniai rétegben limonit, glaukonit, karbonát, almandin stb. ásványok fordulnak elő. A negyedidőszakban keletkezett az Avas záró rétege, amelynek a vastagsága a 0,1–10 méter között van. Homokos kavicsot, kőzettörmelékes, agyagos, iszapos, kőzetlisztes képződményeket tartalmaz, a tetején pedig humuszos agyagot.^[17]

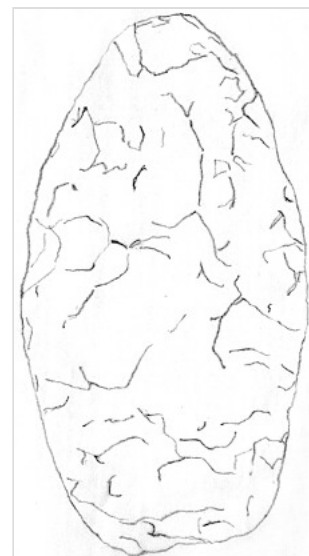
Emberek az Avason

Kőkor

Az Avas Közép-Európa egyik legjelentősebb kőkori lelőhelye. A domb több helyén kovakő padok vannak, ahol a kőkori ember kiváló minőségű fegyver és szerszám alapanyagot talált.^[18]

Az első kőkori régészeti lelet 1891-ben látott napvilágot. Bársony János miskolci ügyvéd házának alapozásakor három pattintott kőeszköz került elő, amelyek közül egyet Széll Farkasnak adott, egyet megtartott magának, a legnagyobbat pedig később, 1892. december 26-án, Herman Ottónak adott át további vizsgálatokra. Herman azonnal felismerte a lelet jelentőségét, és így írt róla: „Csak egy pillantásba került, hogy a kezemben lévő, rendkívül jellemző darabban egy Magyarország őskőkorára nézve, mondhatni, korszakot alkotó történelem előtti régiségtípust ismerjek fel...”, és – a kor legfontosabb szakirodalmainak áttanulmányozása után – „paleolithnak” határozta meg, ugyanakkor célzott arra is, hogy a lelet nyomán a Szinva völgye talán a Somméhoz hasonló jelentőségű lesz (a Somme-völgy az őskőkorkutatást elindító fontos lelőhely volt).^[19]

A hazai tudóstársadalomban azonban ekkor az volt az elfogadott nézet, hogy magyar területen soha nem élt ősember, ezért a személyeskedésig menően támadták Herman Ottót véleménye miatt. Sok-sok év telt el heves vitákkal, ám a fejlemények lassan Herman nézeteit kezdték igazolni. Egy 1903-ban, Bécsben közzétett tudományos munkában, Moriz Hoernes művében, már komolyan méltatták a miskolci leleteket. Ezt követően – újabb adalékként – 1905-ben Herman kezébe került egy korábban, az avasi temetőben talált gyönyörű, levél alakú „nyílkozó” (Herman Ottó nevezte így). 1906-ban Herman kezdeményezésére ásatások indultak a Bükk-vidék barlangjaiban, Kadić Ottokár vezetésével. A Kecske-lyuk és a Büdös-pest sikertelen megkutatása után a Szeleta-barlang következett, ahol sok csontlelet mellett babérlevél alakú kovakő lándzsahegyeket találtak. Herman Ottó nézetei diadalmaskodtak: igazolta az ősemberek jelenlétét a területen. A csatát 56 évesen kezdte, és 72 éves korára igazolódtak feltevései. Munkája nyomán új tudomány született itthon, a Szinva völgyében: az őskőkori régészet.^{[20][19]} A Szeleta környékén a későbbiekben még több használatban lévő barlangot találtak, mint a Puskaporos-barlang^[21] és a Balla-bérc barlangja.^[22] A Homo sapiens három típusa is lakott a környéken (cro-magnoni, grimaldi és aurignaci), a kainozoikumi eljegesedés utolsó szakaszának, a Würm-glaciálisnak egy stadiálisa kissé enyhítette az éghajlatot, így a mamutok és gyapjas orrszarvúak helyett a vadlovak és rénszarvasok szaporodtak el, ragadozóik pedig a barlangi oroszlán és a barlangi hiéna voltak.^[23]

Rajzvázlat a nagyobbik Bársony-házi szakócáról

1928-ban, az avasi kilátópark létesítése közben, gyakorlatilag a mai kilátó helyén, őskori kovabányák nyomaira leltek, s ezek voltak az első Magyarországon felfedezett ilyen helyek. A kőkori emberek az itt bányászott köveket nagy ütőkövekkel és szarvasagancs szerszámokkal munkálták meg, aminek nyomán hatalmas mennyiségű kőzettörmelék és félig-meddig megmunkált kőszerszám maradt hátra. Az 1940-es évektől az avasi szőlőkből származó leletek kerültek elő, amelyek a Herman Ottó Múzeumba kerültek. Később, 1958-ban, az akkori SZOT-székház építése előtti leletmentő munkálatok közben egy kőeszközkészítő műhelyt tártak fel, ahol az avasi Tűzkövesről (a mai Kálvária mögötti terület) és más avasi fejtőgödrökből származó alapanyagot dolgoztak fel. 1988-ban – útépítés közben – újabb kovabányát fedeztek fel az Avas-tetőn. Ezzel bebizonyosodott, hogy a kilátótól a Kálváriáig terjedő terület a Bükk-vidéken élt őskőkori népcsoportok kovalelőhelye volt. Az előkerült avasi anyagot Alain Tuffreau, majd Jean-Michel Geneste francia professzorok – igazolva a hazai meghatározásokat – az abevillieni típusok közé, azaz az alsó őskőkori leletei közé sorolta.^[24] A Tűzkövesen 2004-ben, Ringer Árpád vezetésével indult ásatások arra is fényt derítettek, hogy az itt kovát bányászó emberek egyedülállóan hőtechnikával kombinálták a bányászatot, illetve a gyártás folyamatát. A 70 000 éves leleteket 2005-ben nemzetközi konferencián értékelték, és a középső őskort – az eszközök előállításának tekintetében – „Avas előtti” és „Avas utáni” korszakra bontották.^{[25][26]}

Újkőkori maradványok is előkerültek a környéken. Először 1893-ban végeztek kutató ásatásokat a Tiszai pályaudvar mellett, az Avas lábához tartozó szinvi hordalékkúpon, majd 1900-ban részletesebb vizsgálatokat végeztek a fűtőháznál. Az itt talált cserép leletanyag az alföldi vonaldíszes kultúrához, a tiszadobi csoporthoz és a bükki kultúrához tartozott. A bükki edények

szürkére vagy feketére égetett, finom falú darabok, hullám-, spirál- vagy párhuzamos vonalakkal díszítettek. Kiemelkedő emlék egy termékenységi jelképként funkcionáló női idol. A feltalált cserépemlékek újkőkori földművelő-állattenyésztő csoport jelenlétére utalnak.^{[27][28]}

A bronzkor után

A kőkor végétől a késői bronzkorig nem találtak régészeti leleteket a környéken, a miskolci táj – mint emberi település – háttérbe szorult ebben az időszakban. A késői bronzkorból aztán két földvár nyomait is feltárták a területen (Miskolctapolca, Bükkszentlászló), mindkét helyen számos lelettel, ahol például szépmívű bronz ékszereket is találtak. Mindkét földvár építését feltehetően ugyanaz a késő bronzkori, a kytice kultúrához tartozó népesség kezdte. A bronz réz alapanyaga valószínűleg a rudabányai lelőhelyről származott. A korban rákövetkező leletek szkíta és kelta eredetűek: egy vadászó gepárdot ábrázoló szobrocska (1931-ben találták meg) és a híres aranyzarvas (1927-ből), a Herman Ottó Múzeum kincse. A szkítákat váltó cotinus nevű kelták földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. Ők honosították meg a területen a vaskohászatot, ők használták először pénzerméket. Az ő idejükből származik a bükkszentlászlói földvárból (Nagysánc) 1846-ban előkerült, 367 darabos éremlelet, amely végül Bécsbe került.^[29]

A népvándorlás és a honfoglalás kora

A népvándorlás korának emlékei közül a hunok jelenlétére utaló régészeti leleteket lehet megemlíteni, amelyek a miskolci repülőtér térségéből kerültek elő (Attila szálláshelyei az Alföldön voltak). Ismertek még a kvádok emlékei is a miskolci Erzsébet tér és a Sötétkapu területéről. Az avarok ittlétét is igazolják régészeti feltárások és tárgyi bizonyítékok.^[30]

A leletek alapján a honfoglaló magyarság a területen először a sík részeket szállta meg, ezt követték a dombos, hegyes vidékek. Miskolc térségéből előkerült régészeti emlékek esetén feltűnő, hogy nincs köztük a más élőhelyeken megtalált nemesfémekben gazdag leletanyag, az itteni temetők egyszerű, főleg bronz anyagokkal tűnnek ki (hajkarikák, füles gombok, karperecek stb.). Ez arra utal, hogy a környéken elsősorban a „köznép” telepedett meg.^[31] A honfoglalás korában a város lakossága 600–700 fős lehetett.^[32]

A középkortól napjainkig

A középkortól kezdve a viszonyokat az avasi szőlőtermelés és az ennek nyomán kialakult pincerendszer határozta meg. A szőlők körben, az Avas lankáin települtek, a többi részt a pincék foglalták el. A pincékben ebben az időszakban (egészen a 19. századig) lakófunkció csak az alsó domboldalakon alakult ki. Ez a településszerkezet egészen a 20. századi tömegszerű építkezésekig változatlan volt, az Avas alsó lankáin családi házas foltok, villaépületek voltak. Miután a filoxérajárvány a 19. század végén elpusztította a szőlőket, a pincéknek, illetve a hozzáépített borházaknak új funkciójuk alakult ki. A lakófunkció a 18–19. századtól kezdett kialakulni, amit jórészt az ipari fejlődés, a város lakosságának gyors növekedése váltott ki. Elsősorban Diósgyőr-Vasgyár közelében, illetve környezetében alakultak ki barlanglakások. Mára ezek megszűntek, de még 1972-ben is találtak kettőt. Az avasi pincesoron ma is vannak lakóépületek, de ezek már nem barlanglakások, hanem a borházakból alakultak ki. Az 1900-as évek elején az üdülő funkció is megjelent az Avason, de borkereskedelmi épületek, borozók és vendéglők sora is létrejött.^[33]

Az Avas déli-délkeleti lejtőire 1973 és 1985 között hatalmas lakótelepet építettek, ami döntően megváltoztatta a domb e részének jellegét. Számos tanulmány szerint ezek tervezésekor, építésekor jobban figyelembe lehetett volna venni a hagyományos törekvéseket.^[34] A körülményekre, a

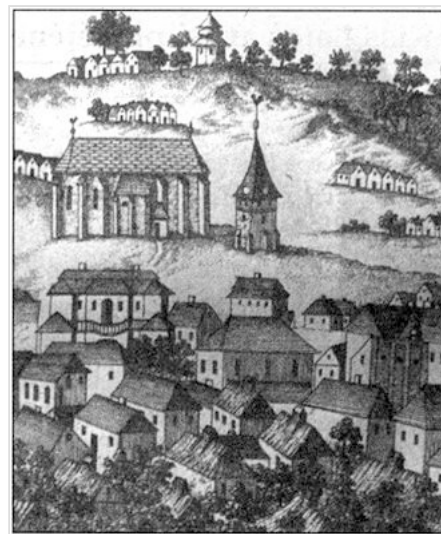
kialakult helyzetre jellemző, hogy egy 1993-as tanulmány szerzője a következő kérdéseket vetette fel: „Ki a felelős az avasi lakótelep elrontásáért?”, „Mit lehet tenni, helyrehozni az Avason?”^[35]

Az Avas helynevei

A miskolci Avast felületesen ismerő számára az egyetlen egység, esetleg a régi Avast (északi, északkeleti oldal) és az Avasi lakótelepet (a tető és dél, délkeleti irány) különböztetik meg. A településtudomány ma azonban négy részt ismerteti:^[36]

- az északi lejtő, a műemlékegyüttesekkel, temetőkkal, kilátóval és pihenőteraszokkal;
- a Mindszent tér és a Görgey utca nyugati oldala a Mindszenti templommal, a Kálvária-dombbal és a múzeummal;
- az avasi lakótelep;
- Ruzsinszőlő, az Avas déli lejtőjén.

A történelem során a domb lejtőin számos, névvel jelölt területrész alakult ki, amelyek egy része máig él, másokat utcanevek őriznek.^[37]

Az Avas ábrázolása 1800-ból (a tetőn álló rotunda feltehetően a Szent György-kápolna)

Szentgyörgy

A *Szentgyörgy* helynév ma már nem használatos, az egykori területre 1992-től utcanév emlékeztet az Avason. Egykor kiváló szőlőt termő terület volt, ahol számos borospincét is kialakítottak. Első említése egy 1376-os oklevélből származik, amelyben „*Szent György vértanú hegyén fekvő szőlő*”-ről volt szó. A területről a továbbiakban is folyamatosan találtak adatokat (eleinte latinul, 1461-ben először magyarul: *Zentgergh hegy*, 1562-ben *zent Gyorg*, majd más alakokban). A források szerint Szentgyörgy a szőlő- és borkultúra egyik központja volt. A nevet a területen emelt Szent György-kápolnáról kapta, aminek léteiről írásos források tanúskodnak. Pontos helye máig nem ismert, már az 1864-ben kiadott Pesty Frigyes-féle *Borsod vármegye leírásában* sem tudtak róla, pedig a leírás Közép, Alsó és Felső Szentgyörgyöt is felsorolt.^[38] Feltételezhető azonban, hogy a kápolna azonos azzal a rotundával, amely egy 1800-as, Miskolcra készült metszeten látható.^[3]

Középszer

A *Középszer* elnevezés ma már szintén csak utcanév formájában ismert, a lakótelep keleti oldalán. Először egy 1549-es dézsmajegyzék említi (*Kezep zeer*). A Szentgyörgy és a Középszer szomszédos területek voltak, itt is szőlőtermő birtokok voltak.^[39]

Ruzsinszőlő

Ez a földrajzi név ma is használatos. Ruzsinszőlő az Avas délnyugati oldalán fekszik, az Egyetemváros szomszédságában. Először 1589-ben említi egy dézsmajegyzék *Rwsinth* néven. A *Szentgyörgy*, a *Középszer* és a *Ruzsin* egymással szomszédos, sőt némileg összefüggő területek voltak, maga Ruzsin a csabai birtokokkal volt határos.^[40]

Mendikás

Mendikás az Avas-tetőről délnyugatra lejtő szőlőterület, amely a Szentgyörgy hegyből vált le a 17. században. Először 1700 után említették okiratok. Nevét egy 1655-ben adományozott szőlővel kapcsolatban kapta, amikor Vas Gergelyné asszony a deákságnak „legálta” szőlőjét. A *mendikás* név a szőlő egykori tulajdonosaira, a helvét hitvallású iskolába járó, a nagyobb diákok mellett inaskodó-kéregető diákok nevére utal.^[41] A terület nevét a tv-toronytól induló utca őrzi.^[42]

Mindszent

Mindszent az Avas keleti oldalán elterülő község volt (a 18. századtól), de története még nem teljesen feldolgozott. Tény, hogy először Miskolc határán kívül létrehoztak egy ispotályt („*hospitali ecclesiae Omnium Sanctorum in fine oppidi fundate*”), amelyet Mátyás király 1483-as oklevele is megemlíti. Maga a Mindszent név 1540-ben bukkant fel először magyarul, a királyi adólajstromokban. Az ispotály köré zsellérházak települtek, és egy idő után, 1724-ben a kis település önállóságot kapott. Mindszent a szegények kórháza révén Miskolc fontos intézményévé vált, és 1761-ben a régi helyett új ispotályt építettek. Mindszentet 1879-ben (vagy 1880-ban) csatolták (vissza) Miskolchoz. Ma a Mindszenti templom, a Mindszenti temető és a Mindszent tér emlékeztet rá.^{[43][44]}

Papszer

A Papszer ma az Avas északi lejtője alján futó utca, itt áll a Herman Ottó Múzeum régi épülete, amely azelőtt Miskolc első iskolája volt. Már az első említésekor *platea Papszer* (*Papszer utca*) néven szerepelt; a szer régen sort, rendet, ebben az értelemben házsort, házakkal beépített területet, végső soron utcát jelölt. Miskolc urbáriumában a Tóth utca és a Pece-patak zsellérsorával együtt 53 zsellérházat jegyeztek fel. A papszeri lakók zsellérek, esetleg kézművesek voltak, akiknek adót vagy tizedet nem kellett fizetniük, ám ingyenmunkával szolgáltak. Az itteniek feltehetően az avasi templom ellátásában játszottak szerepet, így a terület voltaképpen az egyháznak szolgáló városnegyed volt. Erre utal az urbárium megjegyzése is: „*az egyház és a plébános szükségletére szolgálnak*”.^{[45][46]}

Meggyesalja

A *Meggyesalja* ma is élő földrajzi név, az Avas északi aljában nyugat-kelet irányban futó utca viseli a nevét. A név nyilvánvalóan azt jelenti, hogy az Avasnak ezen a részén gyümölcsös terület el, s erre írásos források is utalnak. 1544-ben az adóösszeírásban az szerepelt, hogy „*Meggyes alja 22*

Ruzsinszőlő névtáblája

forintot fizetett”. 1614-ben egy oklevélben *Meggyes al* néven említették. A terület a Szinváig a 17. században épült be, a Meggyesalján jobbágyok, a Meggyesalja utcán pedig zsellérek telkei voltak.^[47]

Szőlőtermelés az Avason

Szőlő- és borkultúra

Az Avas promontóriumain (szőlőhegyein) már a kora középkorban megkezdődött a szőlőtermesztés. A helyi szőlőket először 1313-ban említette oklevél.^[48] Szentgyörgyhegy – amely az avasi szőlő- és borkultúra központja volt – szőlőről már egy 1376-os oklevélben szó volt. Az évszázadok során az Avas északi lejtői kivételével szinte mindenütt szőlőket telepítettek, az északi és részben a keleti oldalakon pedig borospincéket létesítettek. A szőlő és a bor olyan fontossá vált a város gazdaságában, hogy már az 1694. évi címerrajzon megjelent a szőlőfürtöt tartó hajdú alak, majd a későbbi címereken, pecsénnyomókon és más ábrázolásokon is gyakorlatilag folyamatosan jelen vannak a szőlőfürtök.^[49] Az itt termelt szőlő, illetve bor minősége a legjobbakkal vetekedett, erre utal például Bél Mátyás a *Miskolci borról*, 1723-ban írt munkájában: „*Soha nem tartják annyira azokat [a borokat], melyek a Kánás és Ágazat lejtőin és a többin teremnek, mint amelyeket a szentgyörgyi és diósgyőri hegyoldalról szüretelünk.*” Benkő Sámuel 1782-ben a miskolci borfajták közül a Szent György elnevezésűt az elsőrendűek közé sorolta.^[38]

Miskolc címere a város 1782-es *Eskükönyvé*n, rajta a szőlőfürtöt tartó hajdúval

Az Avas szőlőhegyein – korabeli dokumentumok szerint – a következő szőlőfajokkal foglalkoztak: „...*bátai, formint, hárslevelű, demjén, fehér góhér. Ezenkívül termeltetik a dinka, kadarka, kevés polyhos, a fekete fajok közül a fekete góhér, bikaszemű fekete, purcsin és Izabella. ...Borfajaink a közönséges asztali boron kívül a szomorodni másolás, egy két és háromputtonyos aszú, közönséges vagy rác ürmös, főtt ürmös, essentia és végül a löre...*”^[50]

A török megszállásig töretlenül fejlődő szőlőművelés a hódoltság idején visszaesett ugyan, de az 1702-es *Kötel Könyv* már új telepítésről („palánt ültetés”) is beszámolt. Az 1702-ben megszámlált 16 miskolci promontóriummal szemben 1744-ben már 25-öt tartottak nyilván, 1817-ben pedig 1100 gazda 45 szőlőhegyen folytatott szőlőtermelést. Az 1880-as évektől fellépő filoxéra miatt azonban a szőlők tönkrementek, elparlagosodtak, a szőlőkultúra megszűnt az Avason, de Miskolc más részein is.^[51]

Pincék és borházak

Az Avas legrégebbi pincéi (celláriumai, kőlyukai) középkori eredetűek. Az első adatok az avasi pincékről 1516-ból, majd 1562-ből származnak.^[52] Az 1702-es *Kötel Könyv* az Avason 198 pincéről ad számot, de ez a szám feltehetően meglehetősen alábecsült, mert 1740-ben a *Miskolcz Várossa Territoriumán ásattatott Piczék Conscriptiója* 636 pincéről számolt be az Avason. Ekkor a miskolci pincehálózat közel 70%-a koncentrált az Avasra. 1780-ban 1424, 1817-ben már 1779 borospince volt a városban.^[53] Szendrei János szerint „*a pincék száma hajdan megközelítette a házak számát*”.^[54] A pincék, kivált az eléjük épített borházakkal, mindig is nagy jelentőséget játszottak Miskolc életében; nem csak gazdasági, de pihenő, szórakozó, majd lakófunkciójuk révén

Egykori pincéből és lakóházból kialakított étterem a Kis-Avason

is. A pincékben dolgozták fel a szőlőt, tárolták és kezelték a bort, ugyanakkor a miskolci polgárok szemében a jómód jele is volt a borospince birtoklása, ahol az emberek poharazgatás közben beszéltek meg a városban történeteket. A pincék zömének bejárata észak felé néz, ez biztosítja a bor számára kívánatos 6–12 °C-os hőmérsékletet.^[54] Az Avassal oldalába vájt pincék kialakítása az egyszerű, egyágú pincéktől, a két- és többágú, párhuzamos, esetleg sugarasra emlékeztető szerkezetig változatos képet mutat.^[55]

Az avasi pincék és borházak létrejöttét négy építési időszakra osztják:^[56]

- az első pinceluk ásásától a 18. század közepéig terjedő időszakra az egyszerű szerkezetű, nyitott borház építmények jellemzőek;
- a második korszak 1780 és 1880 közé tehető, ekkor alakultak ki a barokk és klasszicista stílusú borházak;
- a harmadik szakaszban, 1880–1950 között alakult ki az a „romantikus” városkép, amely a barokk és klasszicista pincesorok továbbfejlesztésével jött létre, elsősorban a Nagy-Avason, kisebb mértékben a Kis-Avason;
- a negyedik időszak napjainkig tart, és a kezdeti igénytelen építkezéseket követően a környezetbe illő házak felépítéséig fejlődött.

Az Avass és a művészetek

Irodalom

Az Avass már a 17–18. században Miskolc nevezetessége volt, amit elsősorban bor- és pincekultúrájának köszönhetett. Így vált az irodalom, elsősorban a költészet kedvelt témájává, amire a helyi költő (vagy inkább rímfaragó) Sassy Csaba *Az Avass* című költeményében is utalt: *Öreg Avass, te rólad már / Annyi poéta dalolt, / Hogy annyi dal a világnak / Legszebb lányáról se szólt.*

Az Avass-versekre általában a konzervativizmus jellemző, gyakran dal- és nótaelemekkel operálnak. Motívumkészletüknek legfontosabb eleme a természeti környezet, a híres panoráma, a pincék romantikus hangulata, a bor, pontosabban a társasági poharazgatás. A vidám témákat kiegészítik még – néhány irodalmi vonatkozású sírhely hatására – az elégikus meditációk, a halálról való elmélkedésről szóló alkotások. Gyakori téma a mulató élők és a csendes halottak szembeállítása. Ezek azonban nem változtatnak azon a tényen, hogy a híres pincék és a borkultúra hatására a versek nagy része a bohém Avass képét rajzolja meg. Sok Avass-verseket meg is zenésítettek, kvázi nóták készültek belőlük (ebben is Sassy járt elől). Az Avass költőjeként tulajdonképpen csak Sassyt lehet megemlíteni, de Avass témájú, vagy ahhoz kapcsolódó, azt említő költeményeket írt – többek között: Balázs Győző, Gvadányi József, Kozma Andor, Miskolczy Simon János, Simon István, Szabó Lőrinc, Szrogh Sámuel, Vér Andor.^[57]

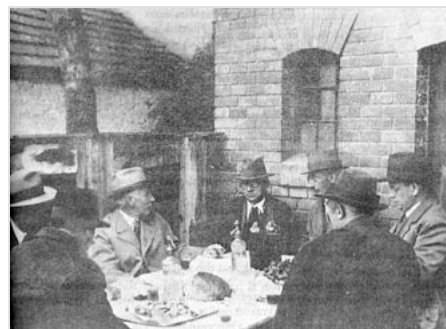
Fontosabbak ezeknél a költeményeknél az Avasshoz kötődő irodalmi asztaltársaságok. Az első nevezetes asztaltársaság Lévay József nevéhez kötődik. Érdekes, hogy maga Lévay ugyan nem írt Avass-verseket, de visszaemlékezéseiben megírta, hogy a miskolci református líceum diákjaként napjai jó részét az Avasson töltötte, és első verseit is itt írta. Ez a kötődés szinte élete végéig megmaradt, amiről Szabó Lőrinc is megemlékezett egy riportjában. Lévay baráti társasága soha nem volt zárt baráti kör, megfordult itt Arany János, Gyulai Pál, Erdélyi János, Tompa Mihály és

mások. Utóbbi különösen gyakran járt Miskolcra, Lévayhoz. Érdekes az asztaltársaság tizenkét poharának története. A társaság tagjainak (Lévay József, Tompa Mihály, Nyilas Samu, Bódogh Albert, Solymossy Sámuel, Kraudy József, Szobránczy Sámuel, Tóth László, Csernák Judit) Tóth László ajándékozott személyre szóló poharakat, rágravírozott nevekkal. Először Tompáé maradt gazdátlanul. Halála utáni összejöveteleken is teletöltötték a poharát, amit azonban senkinek nem volt szabad kiinnia, hanem a „föld porába” öntötték. Tompa után Kraudy, a festő következett 1876-ban. A poharak ma a rimaszombati múzeum Tompa-szobájában láthatók.^{[58][59]}

Lévay József

A másik jelentős társaság vendéglátója Leszih Andor, központi alakja pedig Móra Ferenc volt. Móra először 1905-ben látogatott Miskolcra, ahol a múzeumban ismerkedett össze Leszihhel. Miskolcra járásai rendszeressé és gyakoriakká váltak. „Kedves jó pajtásom, a kire ... mindig meleg szeretettel gondolok, valahányszor a Miskolc szót látom, vagy hallom” – írta Leszihnek, majd: „Miskolcra nem vendégszerezepelni jövök, ide egyszerűen – hazajövök. És szívemnek minden szálával össze vagyok nőve a maguk kedves, megértő, intim városával.” Miskolci látogatásai rendszerint úgy zajlottak, hogy megtartott egy előadást a Gazdakörben vagy a Lévay József Közművelődési Egyesület rendezvényén, gyakran ellátogatott a múzeumba, majd egy szűkebb baráti társasággal elvonult a Korona szálló éttermének nagy, nyugati páholyába, és folyt a beszélgetés hajnalig. Máskor a társaság az Avasra, a Marjalaki-pincébe ment, egy kis „pinceszóaré” céljából. A legutolsó ilyen látogatásra 1933 májusában, pár hónappal a halála előtt került sor (ekkor kapta meg a Lévay Egyesület ezüst koszorúját), és ekkor, itt érezte jól magát utoljára, ezt maga írta meg. A Marjalaki-pincében (Nagy-Avas, Középsor 648., amit azóta Móra-pincének is hívnak) tartott találkozót halála után is rendszeresen megismételték minden év május 16-án, a Móra-napokon. A társaság 1934-ben márvány emléktáblát is avatott az eseményre emlékezve. E találkozóknak a háború vetett véget, később a tábla is megsemmisült. Marjalaki 1972-es halála után a pince új tulajdonba került, de a miskolciak 2007. május 16-án új táblát állítottak a megsemmisült helyére.^{[60][61]}

Móra Ferenc a Marjalaki-pincében, 1933-ban

Móra Ferenc mellett a másik szívesen látott – és szívesen Miskolcra látogató – író, Móricz Zsigmond volt. Móricz Marjalaki Kiss Lajos barátja volt, akivel először történelmi kérdések kapcsán került kapcsolatba, és ő vezette be a baráti társaságba. Mórához hasonlóan Móricz is szívesen látogatta a miskolci múzeumot, és a város jelenéről ugyan nem volt túl jó véleménnyel, de a múzeumot becsülte: „Sok vidéki múzeumocskát láttam, mindig félve néztem őket, mint Múzeum imitációkat, ez az első vidéki életkamara, amely teljes őszinteséggel hatott rám” – írta. Miskolci tartózkodásai során mindig sor került egy kis pincelátogatásra Marjalakinál, és mindig jól érezte magát. Móricz Miskolcot a „legnagyobb jövőjű magyar városnak” tekintette, és megfogalmazódott benne egy utópikus Miskolc-idea, amit a következőképpen fogalmazott meg: „Ha az ember megáll Miskolc fölött, ... s körülnéz a csodálatos tájon, az egyik legszebb panorámája nyílik meg előtte. Az Avas, száz és száz pincéjével a jövő kertvárosának gyönyörűséges magaslata, ... a legideálisabb, nagyszerű levegőjű tündérváros épül ki itt a legrövidebb idő alatt.”^[62]

Képzőművészet

Ami a képzőművészetet illeti, a város első festőitől nem maradt fenn Avast ábrázoló munka. Az első Miskolcot ábrázoló olajfestmény Telepi Györgynek az 1878-as nagy miskolci árvíz kapcsán készült képe volt. Ezen a távolban, az árból kiemelkedő szigetként jelenik meg az Avas. Az első ténylegesen Avast ábrázoló alkotások az 1900-as évek elején készülő Miskolc-monográfiához készültek, illusztrációs célból. Ezek között megemlíthető az F.S. monogrammal (valószínűleg Filippinyi Sándor) tollrajza az avasi harangtoronyról. Gimes Lajos azonos kompozícióban készített színezett grafikát. Augusztini (Mariska?) hangulatos téli ceruzarajzán (1908) a lombtalan fák mögött megbúvó egykori Rákóczi-kilátót örökölte meg. Kifejezetten az Avas festője volt Kis Lajos, aki főleg akvarellekben ábrázolta a domb, a pincék, az épületek hangulatos részleteit. Meilinger Dezsőt, Nyitrai Dánielt, Bartus Ödönt is számos alkotás elkészítésére ihlette az Avas. A domb azonban nemcsak téma, hanem kilátóhely is volt a Miskolcra készült alkotások számára. A 20. század második felétől Avas-témájú képekkel jelentkeztek Korkos Jenő, Mazsaroff Miklós, Wieszt József, Seres János, Kunt Ernő és mások.^[63]

A fotográfia csak az 1870-es évek után kezdte felfedezni az Avast. Norkó János városképét rézbe metszve sokszorosították. Szinay István miskolci fényképész mester az 1878-as miskolci árvíz következményeiről készített felvételeket, melyek közül tízet a *Miskolc gyásza* című albumban tett közzé. Váncza Emma, Wándza Mihály unokája, aprólékos munkával, precízen összeillesztett panoramafotóiról volt ismert. Tájéfotói – fotóművészeti kvalitásukon túl – forrásértékűnek, kordokumentumnak is számítanak. Ugyancsak dokumentumként kell kezelni azokat az anziksz jellegű felvételeket, amelyeket képeslapokon terjesztettek. A fényképezés terén nem elhanyagolhatóak az amatőr fotók, melyek közül sok a fontos dokumentum is. Ilyenek például az avasi pincékben folyó hangulatos borozgatásokról, baráti találkozókról készült felvételek némelyike, például az, amelyik a Marjalaki-pincében, 1933-ban készült derűs felvétel a baráti társaságról, Móra Ferenc a középpontban. Fontos területe a fényképezésnek a dokumentáló jelleg, ilyen felvételek korábban az Avas műemléki részeiről készültek, az utóbbi évtizedekben már az egész Avas lakótelep téma lett. Mindamelllett nem szabad megfeledkezni a képzett fotósok, fotóművészek által készített, az Avas hangulatát esztétikai követelmények szerint ábrázoló fotóiról sem.^[64]

Az Avas látképe az 1878-as árvíz után, Szinay István (litográfiába áttett) fotóján

Műemlékek

E fejezet az Avashoz kapcsolódó műemlékekről szól, ám ebben az esetben nem ragaszkodunk a Műemléki Felügyelőség besorolásához, a terület legjelentősebb olyan emlékeit is ismertetjük, amelyek valamilyen módon Miskolc életében fontos szerepet töltenek be.

Templomok

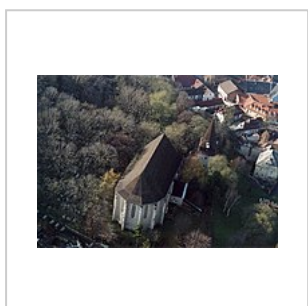
Avasi templom

Az avasi templomot a 13. században kezdték építeni román stílusban. Először egy 1335. évi pápai tizedjegyzékben volt róla szó, majd egy 1411-es oklevélben említették. 1544-ben a budai pasa török csapatai felgyújtották a templomot, beomlott a tető, az épület gyakorlatilag elromosodott. Az 1544-

ben megalakult helyi református egyházközség kezdte meg a helyreállítását, az újjáépítés 1569–1659 között történt meg; a templom lapos mennyezetet kapott, a tetőt faszindely fedte. A különálló harangtorony 1557-ben épült, harangjátéka 1941 óta szól.^[65]

Mindszenti templom

A mindszenti templom 1728 és 1743 között épült, Szent Péter és Szent Pál tiszteletére. A templom helyén egy középkorban épült kápolna állt, amiről 1507-ből származó írásos adat tanúskodik. A kápolnából az idők folyamán templom lett, ez azonban a 17. század közepére elromosodott, ezért Althan Mihály Frigyes apát lebontatta. Az új templom építését 1728-ban kezdték el. felszentelése 1744-ben volt. 1857-ben Ferenc József meglátogatta a templomot, és az egyik torony felépítéséhez anyagiakat ajánlott, a másikat az egri érsek felajánlásából és a hívők adományaiból építették fel. Az első torony 1864-re készült el. A tornyokon álló két keresztet 1997–1998-ban restaurálták és újraaranyozták.^{[66][67]}

Az avasi templom légi felvétele

Az avasi templom harangtornya

A Mindszenti templom

Temetők

Miskolcon 34 temető van, ebből 14 önkormányzati kezelésben, a többi felekezeti temető. Az Avason, illetve hozzá kapcsolhatóan öt temető található. Az avasi református temető, amely az Avasi templom mellett létesült a középkor folyamán, műemléki védelemmel rendelkezik. Az avasi zsidótemető nem műemlék státuszú ugyan, de számos szép, régi sírkő található a területén. Ugyancsak fontos emlékeket tartalmaz a – történetileg az Avashoz, Mindszenthhez kötődő, de magától a dombtól mára némileg elkülönült – Mindszenti temető, ahol sok neves személyiség sírját lehet megtalálni. Az Avas területéhez kapcsolható még a Törkölyösi és a Szent Imre temető is.^[68]

Avasi református temető

Az avasi református temető Miskolc legrégebbi sírkertje az avasi református templom szomszédságában, attól délre és nyugatra terül el, erdős-ligetes területen. Néhány egyedi, de fontos sír a templom északi és keleti oldalán is van. Feltehetően már a középkortól használatban volt, noha írásos források ebből az időből nem ismertek. Dátumos sírkövek csak a 17. század második feléből maradtak fenn. Az első sírjelek még szarkofág alakú fedőkövek voltak, később jelentek meg az álló sírkövek. A legrégebbi síremlékekből többet – mintegy szabadtéri kiállításként – a temetői utak mellé állítottak. A

Szarkofág alakú sírkő a templom mellett

temető műemléki jellegét először 1930-ban vetették fel egy, a *Reggeli Hírlap*ban megjelent újságcikkben: „*Ez a temető, úgy, ahogy van, maga egy kortörténelmi múzeum.*”^[69]

A temető legnevezetesebb halottai, síremlékei:^[70]

- Palóczy László (1783–1861) síremléke a temetőn kívül, a keleti oldalon áll. Palóczy a fővárosban halt meg, koporsóját – végrendeletének megfelelően – egy húszfős delegáció kísérte Miskolcra. A hatalmas gránit síremléket Wasserburger Antal bécsi kőfaragó, domborművét Vay Miklós készítette, és 1869-ben állították fel.
- Szemere Bertalan (1812–1869) és Szemere Attila (1859–1905) síremléke a templom északkeleti, város felőli oldalán áll. Szemere Budán hunyt el, ott is temették el, de végrendelete értelmében („*Ott van a diósgyőri völgyben egy domb, ott vágytam pihenni az élet után.*”) két év múlva Miskolcra vitték hamvait, és Palóczy síremléke közelében helyezték végső nyugalomra. Attila fiát, aki szintén Budapesten halt meg, kihantolása után, 1925-ben temették apja mellé.
- Horváth Lajos (1824–1911) hasonlóan nagy tiszteletben álló politikus volt, aki Szemere belügyminisztériumában dolgozott, országgyűlési képviselő volt. Miskolc közvéleménye előtt egyértelmű volt, hogy sírjának Palóczy és Szemere mellett kell lennie.
- Latabár Endre (1811–1873) (és családtagjainak) sírboltja a temető nyugati végén, a Pázmány soron található. Vele egybeépülve áll a Schabinszky család kriptája. Latabár Endre, a miskolci színi élet kiemelkedő egyénisége, nyugalomba vonulása után csak pár hétig élt, kolerajárvány vitte el.

A temető korábbi egyszerű drótkerítését 2010-ben részben kő-, részben fakerítésre cserélték ki, amit – a dekoratívabb megjelenés mellett – a korábbi években tapasztalt áldatlan állapotok is indokoltak. A beruházáshoz uniós támogatást is felhasználtak, tervezője Rudolf Mihály volt.^{[71][72]}

Az avasi református temető ódon sírkövei

Régi sírjelek

Palóczy László síremléke

Szemere Bertalan és fia síremléke

Horváth Lajos sírja

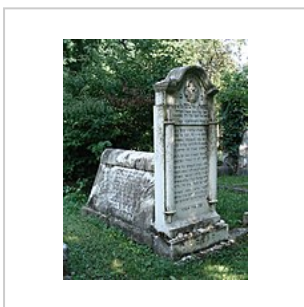

A Latabár és a Schabinszky család kriptája

Zsidó temető

A zsidók az 1700-as évek első felében telepedtek meg Miskolcon (jellemzően Morvaországból érkeztek), és a második világháborúig a város meghatározó népességévé váltak. Temetőjük területét 1759-ben vásárolták meg az Avas északnyugati oldalán, 1769-ben pedig megalakult a Chevra Kadisa, amelynek egyik fő feladata a halottak illő eltemetése volt. A temetőt a köznyelv zsidó-bánat helymegjelöléssel illette, ők maguk több elnevezést is használtak a temetőkre, de itt a Bész Hachájim (Az Élet háza) név használatos. A temetőben mintegy 6000 síremlék található. Első bejárata az Avas tetőn, a város felől a Ruzsin-oldalon, a mai Hidegh-soron volt, ami ma nem használatos. A temető legrégebbi része a déli sarokban található, itt vannak a legkorábbi időkből származó sírkövek.^{[73][74]}

A temető számos neves halottja közül megemlítendő az a Munk Samu (1855–1933) földbirtokos, takarékpénztári elnök, törvényhatósági bizottsági tag, aki híres volt jótékonykodásairól. Austerlitz Sámuel főrabbi szarkofág alakú síremlékére kiterített Tóra tekercset és Ketert (a Tóra koronája) faragtak. Nagy tekintélyű polgár volt a sokoldalú Héthársi Neumann Adolf (1870–1929), aki biztosítási céget és gazdasági bankot alapított, de alapító tagja volt a Sajószentpéteri Üveggyárnak is. Elnöke volt a miskolci zsidókórháznak, és kitüntették a Ferenc József-rend lovagkeresztjével. Itt nyugszik Singer Henrik orvos is, aki az 1900-ban nyílt Borsod vármegyei Erzsébet Közkórház első igazgatója volt.^[75] A temetőkert északi részén helyezték el a környéken megszűnt zsidó temetők exhumált sírjait és mártír-emlékműveit is.^[68]

Austerlitz Sámuel
főrabbi sírja

Munk Samu gránit
síremléke

Héthársi Neuman
Adolf sírja

Singer Henrik és
felesége sírköve

A tizennégyezer
Miskolcra elhurcolt
mártír emlékoszlopa

Egyebek

Herman Ottó Múzeum

A múzeumot Borsod-Miskolczi Múzeum néven a Borsod Miskolci Közművelődési Egyesület alapította meg 1899-ben (szorgalmazója volt Herman Ottó is, a Bársony-házi szakócák fellelése után), első kiállítása 1902-ben volt (szenzációja a közelmúltban talált mamutagyar volt).^{[76][77]} A kiállítás a város által biztosított, Papszeren lévő épületben volt, amely Miskolc első iskolaépülete volt.^[78] A múzeum 1953-ban vette fel Herman Ottó nevét. 1963-ban a megyei múzeumi szervezet központjává vált, és 1980-ban megkapta a Görgey úti épületet is. A múzeum gyűjtési profilja már a kezdetekben szinte azonos volt a jelenlegivel, elsősorban képzőművészeti alkotásokat, régészeti leleteket és ásványokat gyűjt, de néprajzi kollekciója is jelentős. Állandó kiállításai mellett rendszeresek az időszakos kiállítások is.^[79]

A múzeum legújabb egysége a Pannon-tenger Múzeum, amelynek föld alá süllyesztett szekciója a Görgey úti épület előtt épült fel. Ezen a kiállításon a 2007-ben felszínre került bükkábrányi ősfák mellett más őskori leleteket is bemutatnak (például a Rudapithecust), és itt helyezik el az ásványgyűjteményt is.^[80]

Csupros Mária-szobor

A barokk szobrot a 18. században állították a mindszenti templom előtti, akkor még létező kis dombra (helye azóta többször változott). A szobrot Deák Ferenc plébános kezdeményezésére emelték a Miskolcot elkerülő pestisjárvány emlékére, hálából. A szobor talapzatát eredetileg Nepomuki Szent János, Szent Lőrinc és Szent Sebestyén alakja is díszítette. A többszöri restaurálás következtében a Mária-szobrot ma már nem tekintik eredetinek, az oszlopa is alacsonyabb lett.^{[81][82]}

Kálvária

A Kálvária-domb az Avas délkeleti részén, a Herman Ottó Múzeum Görgey úti kiállítási épülete mögötti oldalon található. A kálvária létesítése Máriássy Gábor püspök, egri kanonok, korábbi miskolci pap nevéhez fűződik: alapítványt hozott létre a célra, és 1857-ben megvásárolta a Tűzköves dűlőben lévő telket. Az építészeti terveket Rudolf Antal készítette, a kőfaragást Dahlström (Dallström) József, svéd származású miskolci kőfaragó művész végezte, a kőműves Kobek József volt. A Kálvária-kápolna 1864-re készült el, a domboldalon hatlépcsős kálváriasort építettek. Mára a stációk közül csak négy van meg, eléggé rossz állapotban, a kápolnát az 1990-es években részben renoválták.^{[83][84]}

A mindszenti ispotály

A mindszenti apátsági ispotály (szegénykórház) már a 15. században működött. Első írásos említése 1507-ből való, 1563-ban 53 lakója volt (szegények, bénák, vakok, némák), és 22 zsellér tartozott szolgálattal az ispotálynak. Az intézményt Miskolc városa támogatta büntetés-pénzekkel, elkobzott élelmiszerekkel, de az adományok is fontosak voltak (a 18. század végén már alapítvány is volt erre a célra). A 18. század második felében a régi, leromlott állapotú épület helyén újat építettek, a Szent Márton és Szent Erzsébet patronátusa alatt megáldott alapkövet 1761. július 9-én tették le ünnepélyes körülmények közepette. A késő barokk épület – a Mindszenti templom melletti földszintes ház – ma is áll, és tömegalakításában nagyjából megőrizte eredeti formáját.^{[85][86]}

Kühne Adolf emlékpád

Kühne Adolf (1868–1912) biztosítóintézeti hivatalnok volt. A szervezett természetjárás és a Borsodi Bükk Egylet egyik alapítója, titkára, másodelnöke, majd ügyvezető alelnöke volt. Tiszteletére 1911-ben a Bükk Egylet az Avas városra néző északi oldalában kő emlékművet állított (a templom alatti kerítés mellett található). A Bükk egyik látványos turistaútja (Garadna–Szentléleki-völgy–Szentlélek–Örvénykő) is Kühne Adolf nevét viseli.^{[87][88]}

Polgármester-pince

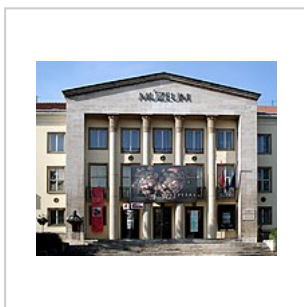
A történelmi avasi borospince-negyed legismertebb épülete, népszerű rendezvényhelyszín. Egykor Halmay Béla polgármester tulajdonában volt. A fachwerk építészet ritka miskolci példája.

Horváth-tető

A népszerű szabadidőpark az Avasi kilátó alatt, a domb keleti lejtőjén helyezkedik el függőkert- vagy terasz-szerűen. Az évtizedekkel ezelőtt kialakított terület az idők során elavult, elvadult. A mai, korszerű rekreációs park 2022–2023-ban valósult meg, területén számos tematikus részt alakítottak ki. Vannak itt különböző gyerekkorosztályok számára kialakított játszótérek, piknikező helyek, pihenő és napozóterületek, kilátópontok, kutyaügyességi pálya, mászófal, gördeszkapálya, és az egész sétatutakat kötik össze.^{[89][90]}

A Herman Ottó
Múzeum papszeri
épülete

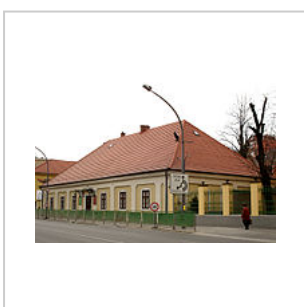
A múzeum Görgey úti
épülete

Csupros Mária

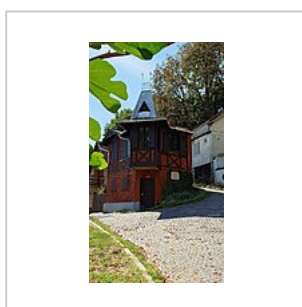
A Kálvária-kápolna

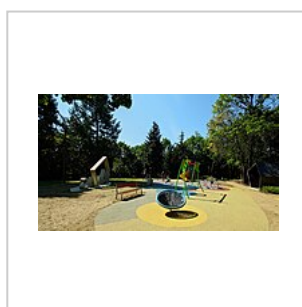
A mindszei ispotály
épülete

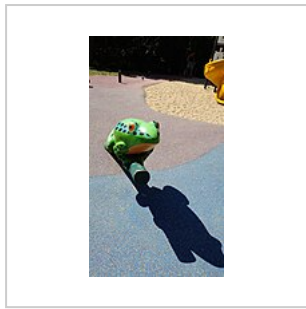
Kühne Adolf
emlékműve

A Polgármester-pince

Játszóter a Horváth-
tetőn

Béka játékszobor a Horváth-tetőn

Gördeszkapálya a Horváth-tetőn

Kutyaügyességi pálya a Horváth-tetőn

Az Avas élővilága

Állatvilág

Az Avas valaha volt színes állatvilágának jelentős része mára gyakorlatilag megszűnt létezni. Az eredeti állatvilág csökkenése tulajdonképpen több szakaszban ment végbe. Az erőteljes átalakulás, illetve a részbeni fogyás már akkor elkezdődött, amikor a déli lejtőkre szőlőt telepítettek. A hagyományos fajok kiszorultak, a helyüket pedig a szőlőhöz, gyümölcsökhöz kötődő fajok vették át. A második hullámot az avasi szőlők kipusztulása okozta, a következő pedig az Avas tömeges beépítésével, az avasi lakótelep létrehozásával valósult meg. A nagy betontömeg között kevés a zöld felület, összefüggő fás terület pedig gyakorlatilag csak egy van: az avasi arborétum.^[91]

A leggazdagabb állománya természetesen a rovaroknak van, de található itt kételtűek (pettyes gőte és békák), hüllők (gyíkok), madarak (fecskefélék, cinegék, fekete rigó, veréb) és emlősök (sün, vakond, denevérek, mókus). A kutatók szerint az Avas élővilágának fogyása folyamatos, ma is tart. Az állatvilág kutatását Gyulai Péter, Gyulai Iván és Wirth Tibor végezte.^[92]

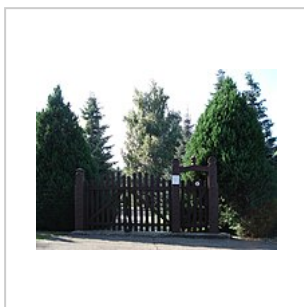
Növényvilág, az avasi arborétum

Az avasi arborétum az Avas-tető délkeleti lejtőjén helyezkedik el, és elsősorban fenyőket és örökzöldeket mutat be. A kert nyitott a látogatók számára. Díszkapuját Szondy Sándor iparművész készítette.

Az arborétum kialakításának gondolata az 1980-as években merült fel, miután megszűnt a korábban itt virágzó szőlőkultúra, majd az Avas beépítésével megszűnt a gyümölcs- és kertkultúra is, és a kertbarátok szükségesnek látták egy „zöld sziget” kialakítását. 1986-ban Adorján Imre nyugdíjas főorvos, a miskolci kertbarátok vezetője felajánlotta, hogy létrehoz egy túlevelű örökzöldek kerti formáit bemutató gyűjteményes kertet. Az akkori városi tanács támogatta az ötletet, és a kert részére kijelölt egy három hektáros, háromszög alakú területet az Avas délkeleti részének egyik völgyhajlatában, a már védett Greuter-kert mellett. A talaj enyhén savanyú, agyagos, mérsékelt humusztartalommal, jó foszfor-, közepes kálium- és elegendő nyomelemtartalommal rendelkezett – kiváló a fenyők és az örökzöldek számára.^[93]

A kert növényanyagát Adorján doktor jórészt a saját költségén gyűjtötte be hazai és külföldi faiskolákból, de az erdőgazdaság is segítette munkáját. A telepítés rendkívül sikeres volt, a növények mintegy 99%-a megfogant. A későbbiekben megalakult az arborétum baráti köre, amelynek tagjai egyenként 200 négyzetméternyi területrész gondozását vállalták. Az arborétumban

mintegy 460 fenyőféle van (cédrusok, jegenyefenyők, lucfenyők, tűnyalábos fenyők és vörösfenyők), ezen kívül több mint 300 féle más nemzetség található (álciprusok, borókák, tiszafák és tuják). A különlegességek között megtalálható a kolorádói és kaukázusi jegenyefenyő, az eredetileg a Himaláján élő simafenyő, az amerikai hegyi mamutfenyő és a kínai mamutfenyő. Van itt még példány a nem túllevélű és lombhullató páfrányfenyőből és a japán foszlókérgű tujából is. A túllevelűk mellett telepítettek ide még egy látványos rózsa- és sziklakertet is.^[94]

A botanikus kert
díszkapuja

A Dr. Adorján Imre
Fenyőkert részlete

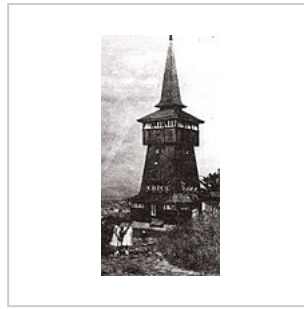
Az Avas ma

Tv-torony

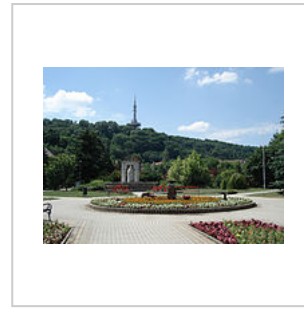
A tévétorony, amely kilátóként is működik, 72 méter magas, Hofer Miklós és Vörös György tervei alapján épült, és 1963. augusztus 20-án avatták fel. A kezdeti években eszpresszó üzemelt benne, és a torony tövében is népszerű és látogatott szórakozóhelyek nyíltak. A presszó is, a szórakozóhelyek is bezártak, megszűntek egy idő után, de a presszót – többszöri próbálkozás után – újraindították. A tévétorony közelében korábban már állt két kilátó. 1906-ban, amikor II. Rákóczi Ferenc hamvait Kassára szállították, a fejedelem tiszteletére gerendákból ácsoltak egy – eleve ideiglenesnek szánt – kilátót, amit Rákóczi zászlóival és jelvényeivel díszítettek. Amikor a hamvakat szállító vonat megállt a Gömöri pályaudvaron, a miskolciak ott tisztelegtek előtte, a kilátón pedig fáklyákat gyújtottak és dízsorszüzet adtak a forradalom fegyvereiből. A tornyot 1907-ben bontották le. A második, szintén fából készült kilátó 1934-ben nyílt meg, tervezője ugyanaz a Szeghalmy Bálint volt, aki a Deszkatemplomot is tervezte. A miskolciak eleinte nem szerették, ám hamar kedvelt helyé vált, és az emberek ma is nosztalgiával gondolnak vissza rá. Az 1956-os forradalom idején leégett.^[95]

A Rákóczi-kilátó régi képeslapon

A Szeghalmy-féle kilátó 1930-ban

A mai avasi kilátó vagy tévétorony a Szent István térről

Avas városrész

Az avasi lakótelep gyakorlatilag város a városban, egy Eger nagyságrendű önálló város, amely a mennyiségi szemlélet, a „minél több lakás” jegyében született. A nem eléggé átgondolt tervezés és kivitelezés következtében több kedvezőtlen hatás érvényesülése jelentkezik, illetve figyelhető meg.^[96]

- a lakásszám (terhelhetőség) 25–30%-os túlterhelése,
- a lakásválaszték (panelgarnitúra) szűkössége,
- a variabilitás hiánya,
- az építészeti formálás merev leegyszerűsítése,
- az intézmények lakásépítési technológiával való építése,
- a mikroarchitektúra, a fásítás, más zöldterületek létesítésének elmaradása stb.

Az Avas más részein – a paneltől lényegesen elütő, hagyományos építési technológiával készült – sorházas, családi házas és lakópark jellegű területek is vannak.

A lakótelep

Az avasi lakótelep az Avas déli-délkeleti lejtőin épült 1973 és 1985 között, három ütemben. A lakótelep – 10 448 lakásával – az ország egyik legnagyobb lakótelepe. A városrészben él Miskolc népességének körülbelül egynegyede. A lakótelep az eredeti elképzelés szerint az egykor 15 000 embert foglalkoztató diósgyőri kohászati dolgozói és családjuk otthonának épült vasbeton elemekből, a *Borsod megyei Állami Építőipari Vállalat* miskolci házgyárának betonpaneleiből. A második ütemben már nem csak a gyári munkások kaptak itt lakást, hanem olyan családok is, amelyek legalább négy gyermeket neveltek, vagy vállaltak. A harmadik, utolsó ütemben már kisebb, négyemeletes panelházak is épültek, amelyekben nem csupán szociális bérlakások, hanem már pénzért értékesített öröklakások is voltak. Később a lakóteleptől északra és délre igényes családi házak, illetve modern társasházak is épültek.^[97]

Középszer utca

A lakótelep I. építési ütemében az avasi domb délkeleti oldalát építették be. Ez a lakótelep legkevésbé élhető része. A Középszer utcát alkotó „avasi nagy fal”, amely másfél kilométer hosszan felhúzott, gyakorlatilag egyenes vonalvezetésű, tízzintes épületek sorából áll, kelet irányból

tulajdonképpen eltakarja az egész dombot, és önmagában az I. ütem 2426 lakásának 82%-át adja. Feljebb a II. ütembe 5360 lakást terveztek és ezt az építési egységet a Szentgyörgy utca két oldalára telepítették. Az építési szerkezetet a kelet-nyugati irányú mellékutak négyzethálós kialakítása adja, de a zsúfolt beépítés és az eltúlzott burkolt útfelületek kedvezőtlen képet nyújtanak az egész ütemről. A III. építési ütem a II. ütem városrendezési elveit követi, de már lényegesen lazább, levegősebb kivitelben.^{[98][99]}

2008 tavaszától az Avas II-es ütembe nagy számban vándoroltak be szegény sorsú romák.^{[97][100]}

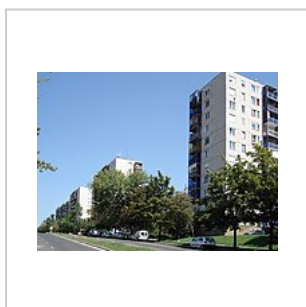
Intézmények, szolgáltatás

A kezdeti lakásépületi lendületet az intézményhálózat késve, csak szükségmegoldásokkal volt képes követni. Eleinte lakásokban oldották meg a bölcsődei és óvodai ellátást, a kereskedelmi egységeket felvonulási épületekben és faházakban helyezték el, a körzeti orvosok is lakásokban rendelték. Ezek az ideiglenes létesítmények egy része csak az 1990-es évek elejére szűnt meg.^[101]

Egy 2002-es összeírás szerint az avasi városrészben 71 üzlet, 18 ruházati bolt, három vasáru bolt, négy gyógyszertár, három szolgáltatóház, rendőrőrs, két posta, illetve 45 söröző, presszó és étterem működött. A lakótelepen tíz házi- és hat gyermekorvosi rendelő, valamint két idősek otthona volt. 2008-ban az Avas alján Tesco áruház épült.^[97]

A városrész közlekedését, illetve a kapcsolatot Miskolc más részeivel az MVK Zrt., Miskolc közlekedési vállalata látja el buszjáratokkal. Ez a szolgáltatás már a kezdeti időkben, a '70-es években is jól működött. A közlekedési vállalatnak két végállomása volt az Avason: az egyik az Avas városközpontnál, a másikat az Avas kilátónál alakították ki. A városrészben az autóparkolók száma kedvezőbb, mint máshol a városban.^[102]

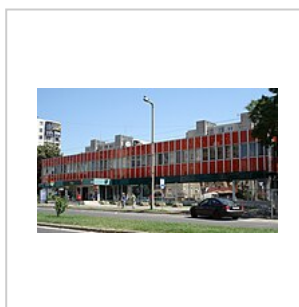
Az Avason található Uruguay tiszteletbeli konzuli képviselete.^{[103][104]}

A lakótelep részlete
(Szentgyörgy út)

Bal oldalon étterem,
jobb oldalon bolt a
lakótelepen
(Szentgyörgy út –
Ifjúság útja
kereszteződés)

A 23-as posta az
Avason (Szentgyörgy
út)

Az Auchan 2-es busz
halad a Szentgyörgy
úton

Oktatás

Az avasi lakótelepen öt általános iskola és öt középiskola található. A Fáy András Közgazdasági Szakközépiskola (2011-től Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakközépiskola) régi, 1917-es alapítású intézmény, és 1980-ban költöztek új helyükre.^[105] A Szemere Bertalan Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium új épülete 1981-re készült el, de ez az iskola is történelmi múltra tekint vissza: 1874-ben alapították.^[106] A két iskola gyakorlatilag egymás szomszédságában helyezkedik

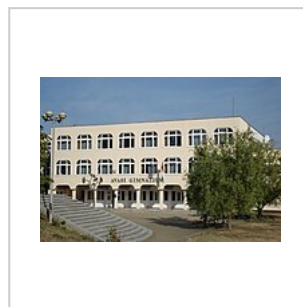
el. Újabb építésű az Avasi Gimnázium épülete, amely a III. ütemben épült, és 1987-ben nyitotta meg kapuit.^[107] Az Avas harmadik ütemében épült a Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium, amely az Ige templomával alkot egy komplexumot, és 1994-ben kezdte meg az oktatást.^[108] A Ferenczi Sándor Egészségügyi Technikum helyileg a Szemere Szakközépiskola alatt helyezkedik el, és 2002 óta működik a Korányi Sándor és a miskolci Ferenczi Sándor Egészségügyi Szakközépiskola integrációja révén.^[109]

A Ferenczi Sándor
Egészségügyi
Szakközépiskola

A Fáy András
Görögkatolikus
Közgazdasági
Szakközépiskola

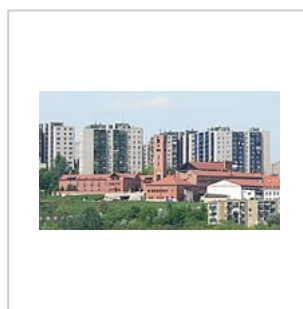
Az Avasi Gimnázium

Az Ige temploma

Az avasi lakótelepen építendő ökumenikus templom megépítésének ötletét Velkey László orvosprofesszor fogalmazta meg 1986-ban, végül hivatalosan Seregély István egeri érsek kezdeményezte. Alapkövét 1989-ben tették le, a templom tervezője Ferencz István volt. Az ökumenikus együttesből végül a római és a görögkatolikus rész valósult meg, mert a református és az evangélikus egyház visszalépett. A vöröstéglás épületkomplexumba belefoglalták a jezsuita gimnázium tömbjét is. A templom felszentelése 1992-ben történt meg.^[110]

Az Ige temploma és a
Jezsuita Gimnázium
az Avason

Az Ige temploma és a
Jezsuita Gimnázium
az Egyetemváros
irányából

Jegyzetek

1. <http://www.avasmiskolc.hu>
2. Ringer – Avas 49. o.
3. Dobrossy – Ajánlás 85–87. o.
4. Olajos – Pince 237–259. o.
5. Dobrossy – Ajánlás 11. o.
6. Dobrossy – Idegenforgalom 345–358. o.
7. Dobrossy – Vigalmi negyed 70–72. o.

8. Közgyűlés 2010
9. Dobrossy – Avas
10. Gyulai – Topográfia 218. o.
11. Szabadfalvi – Avas név 15–17. o.
12. Szabadfalvi – Avas név 18–19. o.
13. Hajdúné – Geológia 54–59. o.
14. Antal 167. o.
15. Antal 168. o.
16. Antal 166. o.
17. Hajdúné – Geológia 59–67. o.
18. Ringer – Betelepültség 69–70. o.
19. Ringer – Történet 34–36. o.
20. Ringer – Betelepültség 73–76. o.
21. Bendefy 82. o.
22. Bendefy 73. o.
23. Bendefy 67. o.
24. Ringer – Betelepültség 77–79. o.
25. Dobrossy – Őskor 48–49. o.
26. Dobrossy – Jelkép 27. o.
27. Ringer – Betelepültség 79–80. o.
28. Ringer – Történet 62–67. o.
29. Ringer – Történet 68–72. o.
30. Ringer – Történet 73. o.
31. Ringer – Történet 74–79. o.
32. Ringer – Földrajz 31–32. o.
33. Olajos – Pince 240–243. o.
34. Horváth – Településtudomány 423–424. o.
35. Kelemen – Intézményhálózat 445–446. o.
36. Horváth – Településtudomány 423. o.
37. Gyulai–Tóth 22. o.
38. Gyulai–Tóth 22–28. o.
39. Gyulai–Tóth 24. o.
40. Gyulai–Tóth 24–25. o.
41. Dobrossy – Kőporos 114. o.
42. Gyulai–Tóth 27. o.
43. Gyulai–Tóth 28–30. o.
44. Dobrossy–Kárpáti 399. o.
45. Gyulai–Tóth 31–33. o.
46. Ö. Kovács–Szendi 532. o.
47. Gyulai–Tóth 33–36. o.
48. Rémiás – Szőlő 214–215. o.
49. Rémiás – Szőlő 211–214. o.
50. Dobos – Zöldfelület 81–82. o.
51. Rémiás – Szőlő 215–221. o.
52. Olajos – Pince 238. o.
53. Rémiás – Szőlő 222–229. o.
54. Olajos – Pince 237–238. o.
55. Olajos – Pince 248–249. o.
56. Olajos – Pince 243–259. o.
57. Porkoláb – Irodalom 307–321. o.
58. Porkoláb – Irodalom 321–328. o.
59. Dobrossy – Poharak 92. o.
60. Porkoláb – Irodalom 332–338. o.
61. Dobrossy – Emléktábla 88–89. o.
62. Porkoláb – Irodalom 338–340. o.
63. Goda – Tájfestés 275–289. o.
64. Tarcai – Fotó 291–306. o.
65. Czeplédi – Ref. templom 147–151. o.
66. Dobrossy – R.k. templom 248–250. o.
67. Dobrossy–Kárpáti 400–405. o.
68. Dobrossy – Alvó város 158–161. o.
69. Dobrossy – Ref. temető 195–200. o.
70. Dobrossy – Ref. temető 202–208. o.
71. Dobrossy – Kerítés 64–65. o.
72. minap.hu – Átadás előtt... (<http://minap.hu/news.php?extend.27600.21>)
73. Barna – Zsidótemető 367–372. o.
74. Dobrossy – Hitköztség 944–953. o.
75. Barna – Zsidótemető 380–383. o.
76. Dobrossy – Múzeum 2 46. o.
77. Dobrossy – Mamutagyar 174–175. o.
78. Dobrossy – Múzeum 1 42. o.
79. Szabadfalvi – Herman 90–96. o.
80. ÉM – Pannon tenger
81. Dobrossy–Kárpáti 405–407. o.
82. Dobrossy – Csupros kép 251–254. o.
83. Dobrossy–Kárpáti 407–411. o.
84. Dobrossy – Kálvária 255–257. o.
85. Dobrossy–Kárpáti 411–412. o.
86. Dobrossy – Ispotály 222. o.
87. Kühne Adolf. (<http://www.fsz.bme.hu/mtsz/mhk/csarnok/k/kuhnead.htm>) fsz.bme.hu (2006. szeptember 26.) (Hozzáférés: 2017. október 19.) arch (<https://web.archive.org/web/20180108221905/http://www.fsz.bme.hu/mtsz/mhk/carnok/k/kuhnead.htm>)

88. A turista emlékpark lialakításának története. (http://www.helyiipar.hu/beszamolok/emlekpark_to_rtenet.pdf) helyiipar.hu (Hozzáférés: 2017. október 19.) arch (https://web.archive.org/web/20160328230928/http://helyiipar.hu/beszamolok/emlekpark_tortenet.pdf)
89. Birtokba vették Miskolcon a Horváth-tetőt. (<https://www.boon.hu/helyi-kozelet/2022/08/birtokba-vettek-miskolcon-a-horvath-tetot>) boon.hu. Boon (2022. augusztus 18.) (Hozzáférés: 2024. augusztus 9.)
90. Visszatekintettek: így zajlott a belváros és a történelmi Avas zöldítése. (https://minap.hu/cikk/visszatekintettek-igy-zajlott-belvaros-es-to_rtenelmi-avas-zolditese) minap.hu. Miskolc: Mikom (2023. december 16.) (Hozzáférés: 2024. augusztus 9.)
91. Gyulai – Állatvilág 107. o.
92. Gyulai – Állatvilág 107–130. o.
93. Adorján – Arborétum 91. o.
94. Adorján – Arborétum 94–104. o.
95. Dobrossy – Kilátók 85–87. o.
96. Horváth – Településtudomány 425–434. o.
97. Romhányi – Lakótelep
98. Kelemen – Intézményhálózat 443–455. o.
99. *Ilyen is lehetett volna az avasi lakótelep* (https://miskolcadhatott.blog.hu/2018/03/30/ilyen_is_lehetett_volna_az_avasi_lakotelep) - mitmiskolcadhatott.blog.hu, 2018.03.30.
100. Dombi – Lakótelep
101. Horváth – Településtudomány 431. o.
102. Horváth – Településtudomány 433–434. o.
103. *Tiszteletbeli konzulok Magyarországon* (<https://web.archive.org/web/20140402085853/http://konzuliszolgalat.kormany.hu/tiszteletbeli-konzulok-magyarorszagon>). [2014. április 2-i dátummal az eredetiből (<http://konzuliszolgalat.kormany.hu/tiszteletbeli-konzulok-magyarorszagon>) archiválva]. (Hozzáférés: 2014. február 16.)
104. *Embassies in Hungary* (<https://web.archive.org/web/20110320041839/http://embassy.goabroad.com/embassies-in/hungary>). [2011. március 20-i dátummal az eredetiből (<http://embassy.goabroad.com/embassies-in/hungary>) archiválva]. (Hozzáférés: 2011. április 13.)
105. A Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakközépiskola honlapja (<http://faymisk.eu/index.php>)
106. A Szemere Bertalan Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium honlapja (<https://web.archive.org/web/20111023225844/http://www.szemere.miskolc.hu/new/index.html>). [2011. október 23-i dátummal az eredetiből (<http://www.szemere.miskolc.hu/new/index.html>) archiválva]. (Hozzáférés: 2011. augusztus 13.)
107. Az Avasi Gimnázium honlapja (<http://www.avas.hu/>)
108. A Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium honlapja (http://www.jezsu.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=556&Itemid=610)
109. A Ferenczi Sándor Egészségügyi Szakközépiskola (http://ferenczi.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=50&Itemid=77) Archiválva (https://web.archive.org/web/20130530045407/http://ferenczi.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=50&Itemid=77) 2013. május 30-i dátummal a Wayback Machine-ben honlapja
110. Dobrossy – Ige temploma 258–261. o.

Források

- ↑ **Adorján – Arborétum**: Adorján Imre: Az Avasi Arborétum. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 91–106. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Antal**: Antal Sándor: *Földtan IV: Magyarország szerkezeti és regionális földtana*. Budapest: Műszaki Kiadó. 1985. (a katalógusokban formailag hibás ISBN-nel szerepel) ISBN 963-10-6607-X

- ↑ **Barna – Zsidótemető:** Barna István: Az avasi zsidótemető „Bész Hachájim (Az Élet háza)”. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 367–383. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Bendefy:** Bendefy-Benda László: *Ősidők, őseimbek – képek a magyarföldi őseimbek életéből, I. köt. Régibb kőkor*. Budapest, Magyar Etiópiai Expedíció Országos Bizottsága: (kiadó nélkül). 1934.
- ↑ **Czeglédi – Ref. templom:** Czeglédy Ilona: Az avasi református templom ásatásai. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 147–155. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Dobos – Zöldfelület:** Dobos Sára: A zöldfelület és az ember viszonyának alakulása az Avason. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 81–90. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Dobrossy – Ajánlás:** Dobrossy István: A kötet ajánlása. Az Avas kutatásának története. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 11–13. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Dobrossy – Alvó város:** Dobrossy István: Az „alvó város”. In *Miskolci kalendárium 2009*. Főszerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2008. 158–161. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy – Avas: A miskolci Avas.** Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. ISBN 9637221581
- ↑ **Dobrossy – Csupros kép:** Dobrossy István: A mindszenti „Csupros kép”. In *Miskolc írásban és képekben 1/1*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 2006. 251–254. o. ISBN 9639311499
- ↑ **Dobrossy – Emléktábla:** Dobrossy István: Visszakerült Móra Ferenc emléktáblája. In *Miskolci kalendárium 2008*. Szerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2007. 88–89. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy – Hitközség:** Dobrossy István: Zsidó hitközség. In *Miskolc története III/2: 1702–1847-ig*. Főszerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Herman Ottó Múzeum. 1996. 944–953. o. ISBN 9639271063
- ↑ **Dobrossy – Idegenforgalom:** Dobrossy István: Idegenforgalom, látvány, vendégvárás-vendégjárás az Avason. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 345–365. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Dobrossy – Ige temploma:** Dobrossy István: Az Ige temploma (az Avas-délen). In *Miskolc írásban és képekben 1/1*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 2006. 258–261. o. ISBN 9639311499
- ↑ **Dobrossy – Ispotály:** Dobrossy István: Ispotályok, szegényápolók és menhelyek. In *Miskolc írásban és képekben 3*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 1996. 221–230. o. ISSN 1416–0617 1416–0617 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy – Jelkép:** Dobrossy István: Miskolc jelképe: az Avas. In *Miskolc írásban és képekben 1/1*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 2006. 24–28. o. ISBN 9639311499
- ↑ **Dobrossy – Kálvária:** Dobrossy István: A kálvária domb múltja és építményei. In *Miskolc írásban és képekben 1/1*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 2006. 255–257. o. ISBN 9639311499
- ↑ **Dobrossy – Kerítés:** Dobrossy István: Kerítés övezi az avasi templomot és temetőt. In *Miskolci kalendárium 2009*. Főszerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2010. 64–65. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy – Kilátók:** Dobrossy István: Avasi kilátók kilátásai. In *Miskolci kalendárium 2008*. Szerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2007. 85–87. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy – Kőporos:** Dobrossy István: Kőporos, Mendikás és a többi. In *Miskolci kalendárium 2007*. Szerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2006. 113–114. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)

- ↑ **Dobrossy – Mamutagyar:** Dobrossy István: Egy tárgy, ami nélkül nem nyílt múzeumi kiállítás. In *Miskolci kalendárium 2010*. Főszerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2009. 174–175. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy – Múzeum 1:** Dobrossy István: Múzeum a város ősi iskolájában. In *Miskolc írásban és képekben 1/1*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 2006. 42–45. o. ISBN 9639311499
- ↑ **Dobrossy – Múzeum 2:** Dobrossy István: A múzeumépület és kiállításai. In *Miskolc írásban és képekben 1/1*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 2006. 46–50. o. ISBN 9639311499
- ↑ **Dobrossy – Őskor:** Dobrossy István: Őskori emberi kultúra az Avason. In *Miskolci kalendárium 2006*. Szerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2005. 48–49. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy – Poharak:** Dobrossy István: Gyászoló poharak. In *Miskolci kalendárium 2008*. Szerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2007. 92. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy – R.k. templom:** Dobrossy István: A mindszeinti római katolikus templom. In *Miskolc írásban és képekben 1/1*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. 2006. 248–250. o. ISBN 9639311499
- ↑ **Dobrossy – Ref. temető:** Dobrossy István: Az avasi református temető. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 195–210. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Dobrossy – Vigalmi negyed:** Dobrossy István: Az Avas vigalmi negyede. In *Miskolci kalendárium 2006*. Szerk. Bekes Dezső. Miskolc: Miskolci Kommunikációs Kht. 2005. 70–72. o. ISSN 1787–3754 1787–3754 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Dobrossy–Kárpáti:** Dobrossy István – Kárpáti László: Mindszent egyházi műemlékegyüttese. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 399–422. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Dombi – Lakótelep:** Dombi Margit: Búz és békétlenség az egykor csendes avasi lakótelepen. (http://mno.hu/migr_1834/buz-es-beketlenseg-az-egykor-csendes-avasi-lakotelepen-874244) *Magyar Nemzet*, (2011. augusztus 3.) arch (https://web.archive.org/web/20120529235208/http://mno.hu/migr_1834/buz-es-beketlenseg-az-egykor-csendes-avasi-lakotelepen-874244) Hozzáférés: 2014. február 16.
- ↑ **ÉM – Pannon tenger:** ÉM: *Megnyílt a Pannon-tenger Múzeum Miskolcon* (<https://web.archive.org/web/20140222042932/http://www.boon.hu/megnyilt-a-pannon-tenger-muzeum-miskolcon/2416660>). boon.hu, 2013. november 20. [2014. február 22-i dátummal az eredetiből (<http://www.boon.hu/megnyilt-a-pannon-tenger-muzeum-miskolcon/2416660>) archiválva]. (Hozzáférés: 2014. február 16.)
- ↑ **Goda – Tájfestés:** Goda Gertrud: Az Avas ábrázolása a hazai tájfestés tükrében. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 275–289. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Gyulai – Állatvilág:** Gyulai Péter: Az Avas állatvilága. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 107–131. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Gyulai – Topográfia:** Gyulai Éva: Miskolc középkori topográfiája. In *Miskolc története I: A kezdetektől 1526-ig*. Főszerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Herman Ottó Múzeum. 1996. 175–253. o. ISBN 9637241663
- ↑ **Gyulai–Tóth:** Gyulai Éva – Tóth Péter: Az Avas topográfiája és toponímája a XIV–XVII. században. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 21–47. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Hajdúné – Geológia:** Hajdúné Molnár Katalin: Az Avas geológiai felépítése. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 53–68. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Horváth – Településtudomány:** Horváth Béla: Miskolc Avas városrész településtudományi összefüggései. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 423–440. o. ISBN 9637221581

- ↑ **Kelemen – Intézményhálózat:** Kelemen István: Az Avas városrész megvalósult intézményhálózata (Tervek és álmok). In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 441–458. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Közgyűlés 2010: Tájékoztató KÖZOP pályázati lehetőségről „Miskolc városközpont – Avastető között kötőtpályás közösségi közlekedés létesítése” tárgyában** (<https://web.archive.org/web/20130616112118/http://todo.miskolc.hu/hcr/6phdoc/528.doc>). Miskolc Megyei Jogú Város Közgyűlése. [2013. június 16-i dátummal az eredetiből (<http://todo.miskolc.hu/hcr/6phdoc/528.doc>) archiválva]. (Hozzáférés: 2012. december 2.)
- ↑ **Olajos – Pince:** Olajos Csaba: Az avasi pincék, borházak és barlanglakások. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 237–259. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Ö. Kovács–Szendi:** Ö. Kovács József – Szendi Attila: Szegregáció. In *Miskolc története III/2: 1702–1847-ig*. Főszerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Herman Ottó Múzeum. 1996. 532–545. o. ISBN 9639271063
- ↑ **Porkoláb – Irodalom:** Porkoláb Tibor: Az Avas irodalma – irodalom az Avason. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 307–344. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Rémiás – Szőlő:** Rémiás Tibor: Az „Avas Hegy” Miskolc 18. századi szőlő és borkultúrájában. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 211–236. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Ringer – Avas:** Ringer Árpád: A miskolci Avas. A felszínfejlődés fő kérdései. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 49–51. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Ringer – Betelepültség:** Ringer Árpád: Az Avas betelepültsége az őskőkortól az újabb kőkorig. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 69–80. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Ringer – Földrajz:** Ringer Árpád: Miskolc történetének földrajzi háttere. In *Miskolc története I: A kezdetektől 1526-ig*. Főszerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Herman Ottó Múzeum. 1996. 17–32. o. ISBN 9637241663
- ↑ **Ringer – Történet:** Ringer Árpád: Miskolc földjének története a honfoglalásig. In *Miskolc története I: A kezdetektől 1526-ig*. Főszerk. Dobrossy István. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Herman Ottó Múzeum. 1996. 33–79. o. ISBN 9637241663
- ↑ **Romhányi – Lakótelep:** Romhányi Tamás: Az őriznivaló város/Magyarország legnagyobb betonrengetege. (<http://nol.hu/lap/hetvege/lap-20090117-20090117-17>) *Népszabadság Online*, (2009. január 17.)
- ↑ **Szabadfalvi – Avas név:** Szabadfalvi József: Az Avas földrajzi névről. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 15–20. o. ISBN 9637221581
- ↑ **Szabadfalvi – Herman:** Szabadfalvi József: *Írások Herman Ottóról és a Herman Ottó Múzeumról*. Miskolc: Herman Ottó Múzeum. 1987. 90–100. o. ISSN 9637221034 9637221034 (<https://portal.issn.org/resource/ISSN/>)
- ↑ **Tajthy – Kerítés:** Tajthy Á.: *Átadás előtt az avasi templom és temető kerítése* (<http://minap.hu/news.php?extend.27600.21>). miNap online, 2010. augusztus 3. (Hozzáférés: 2011. augusztus 7.)
- ↑ **Tarcai – Fotó:** Tarcai Béla: Az Avas fotografikus képe. In *A miskolci Avas*. Szerk. Dobrossy István. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, Borsodi Nyomda. 1993. 291–306. o. ISBN 9637221581

További információk

- A régi, Szeghalmi Bálint tervezte kilátó (<https://web.archive.org/web/20061208035242/http://www.fsz.bme.hu/mtsz/galeria/avas.htm>) (érdemes megfigyelni a hasonlóságot a Deszkatemplommal)

- [Virtuális séta Miskolc történelmi pincesorain \(https://web.archive.org/web/20171006051413/http://xn--avasibort-d9a.hu/index.php/melyvolgyi-seta\)](https://web.archive.org/web/20171006051413/http://xn--avasibort-d9a.hu/index.php/melyvolgyi-seta)
- [Ahol Orbán sem ment fel a tizedikre – Helyszíni riport Miskolc avasi lakótelepéről \(http://www.origo.hu/itthon/20120523-helyszini-riport-miskolc-avasi-lakoteleperol.html\)](http://www.origo.hu/itthon/20120523-helyszini-riport-miskolc-avasi-lakoteleperol.html)
- [Az Avasról a HelloMiskolc.hu oldalon \(https://www.hellomiskolc.hu/portal_page.php?pageID=232&lv=1&sort=1&language=hu\)](https://www.hellomiskolc.hu/portal_page.php?pageID=232&lv=1&sort=1&language=hu)

Kapcsolódó szócikkek

- [Miskolc](#)
 - [Avasi templom](#)
 - [Avasi kilátó](#)
 - [Mindszenti templom](#)
 - [Csupros Mária-szobor](#)
 - [Herman Ottó Múzeum](#)
 - [Kálvária-kápolna \(Miskolc\)](#)
 - [Az Ige temploma](#)
-

A lap eredeti címe: „<https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Avas&oldid=27365335>”